

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI PLATFORM

A választás szabadsága és felelőssége

Moduláris, modern együttműködő platform a magyar könyvtári közösség számára

Az emberiség tehetősebb része, melynek hozzáférése van az internethez, az elmúlt évtizedekben belakta a világháló tágas és folyamatosan bővülő terét a kommunikáció, a publikálás, az együttműködés, a munka és a szórakozás vonatkozásában egyaránt. A legtöbb felhasználó átlépett a passzív befogadás területéről a tevőleges létrehozásába és publikálásába; fogyasztóból bedolgozóvá, új tartalmakat létrehozó résztvevővé és a több résztvevős folyamatokban aktív együttműködővé vált. Az információ megosztásában, elérésében a kommunikációs csatornákon megszűntek a tér és idő által korábban megszabott fizikai keretek, lehetővé vált a globális összekapcsolás a legkülönbözőbb területek között.

A kultúra jelentős része az online térben jön létre, az írott örökség egyre nagyobb része létezik kizárólag ebben a technológiailag sok tekintetben illékonyabb, sérülékenyebb (vagy annak hitt) formában. A nemzeti könyvtár által gyűjtött kéziratok túlnyomó része digitális; a szintén gyűjtött webes tartalmak, honlapok mára kultúrkincsünk meghatározó hányadát teszik ki. Országonként különböző mértékben bővítették a nemzeti könyvtárak is szolgáltatásaikat az elektronikusan születő tartalmak gyűjtésére, feldolgozására és szolgáltatására. Abban is sokszínű képet mutat a nemzetközi gyakorlat, hogy mennyire vonják be a könyvtáron kívüli szereplőket a könyvtári rendszerben tárolt adatok gazdagításába vagy éppen azok ellenőrzésébe. Általánosságban elmondható, hogy a fejlett, modern társadalmakban az együttműködés jelentősen kibővült a kulturális intézmények és szereplők (kiadók, nyomdák, jogkezelő szervezetek, kereskedelmi adatbázis-szolgáltatók, tudósok, kutatók, civil hozzáértő érdeklődők stb.) között; a gyűjtött és köteles példányként beszolgáltatott anyagok nagy része digitális formátumú; a felhasználók a szolgáltatások nagyobb részét elektronikusan veszik igénybe. A könyvtárak katalógusai már nem az állo-

mányok leírásának weben történő publikálását jelentik, hanem a katalógus maga is a cybertér része, annak építőelemei is a web részei, kizárólag a weben léteznek, „webből vannak” – létrehozhatók, kereshetők, karbantarthatók az online tér elemeiként.

Az informatika fejlődése során az online kommunikációt és szolgáltatást lehetővé tevő robosztus szoftverek már jó néhány évvel ezelőtt létrejöttek. Ezek felhasználása, összekötése és kibővítése egy olyan könyvtári rendszer kialakítását eredményezheti, amely a könyvtárak szolgáltatásait is dinamikusan skálázható módon a felhasználók által más területeken már megszokott, szolgáltatásorientált szintre emeli, és kielégíti a felhasználók megnövekedett elvárásait. A lehető legátfogóbb szolgáltatásra van szükség a lehető legindividuuálisabb módon.

Az Országos Széchényi Könyvtár 2016-ban kapott felhatalmazást (1605/2016. [XI. 8.] sz. kormányhatározat), hogy az Országos Könyvtári Platformot (OKP) létrehozza a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség (KIFÜ) közreműködésével. Ez a kormányzati szándék egybevágott a legjelentősebb magyar könyvtárak szándéknyilatkozatba foglalt megújulási igényével, miszerint „a magyar könyvtáraknak szükséges áttérniük egy hatékony együttműködést biztosító, új generációs, innovatív technológián alapuló közös könyvtári platformra...”. (Szándéknyilatkozat, 2016. december 7.)

Az európai uniós tárgyalásos tender során a rendszer megtervezésében részt vevő magyar könyvtárak képviselői számára nyilvánvalóvá vált, hogy a piacon levő könyvtári rendszerek nem elégítik ki ezeket a követelményeket, nem bővíthetők szabadon az elvárt mértékben, ráadásul olyan költségesek, ami a kulturális szektorban hosszú távon nem vállalható. A tenderben részt vevő Future of Libraries is Open (FOLIO) platform azonban pontosan a fent leírt célokat tűzte ki maga elé, illetve részben már meg is valósította azokat. A FOLIO legfontosabb alapítói az Open Library Foundation, amely könyvtárosszakmai közösség, az EBSCO, a világ egyik vezető

tartalomszolgáltató cége, valamint az Index Data, amely a könyvtári rendszerek informatikai fejlesztésében több évtizedes tapasztalattal rendelkezik. Az OSZK a kezdetektől részt vesz ebben, és tagja a terméktanácsnak, amely a platform fejlesztési irányainak meghatározásában a legfontosabb szakmai döntéshozó szerv. Az EBSCO jelentős anyagi támogatásával egy olyan nemzetközi közösség és fejlesztési együttműködés bontakozott ki FOLIO néven, amelyben könyvtárosok és informatikusok összefogásával egy minden részében 21. századi megoldás jön létre. A tender során egyértelművé vált, hogy a FOLIO-platform az egyetlen választható lehetőség, így született meg a döntés, hogy a magyar Országos Könyvtári Platform fejlesztése erre a megoldásra kell támaszkodjon. A tenderfolyamat komplikációi miatt csak jelentős késéssel, 2019 áprilisában indulhatott el a tényleges munka. A minden könyvtári funkciójával beköltöző első „csatlakozó” könyvtár a Könyvtártudományi Szakkönyvtár (KSZK) lesz, a tervek szerint 2020 nyarán, amennyiben – kiváltva a jelenlegi Integrált Könyvtári Rendszert (IKR), az AMICUS-t – az OKP veszi át az összes meglévő IKR-funkciót, és egészíti ki azokat új, modern, átfogó szolgáltatásokkal. A platform név is ezt a többletlehetőséget tükrözi: a Könyvtári Platform szélesebb körű szolgáltatásokat valósít meg korszerűbb módon, mint a korábbi IKR-ek. A szerződés alapján 2020 végére létrejön az átfogó együttműködési platform teljes funkcionalitásával, amelyben akkorra a KSZK és az OSZK szolgáltatásait, valamint az országos szolgáltatásokat érhetik el a felhasználók, úgy a könyvtárak, mint az olvasók. A tervek szerint a platform a továbbiakban bármilyen típusú csatlakozni kívánó könyvtár igényeit képes lehet kielégíteni; amennyiben a paraméterezés nem elégséges, újabb modulok, illetve kisebb funkcionális egységek kapcsolhatók a rendszerhez.

A jelenleg működő integrált könyvtári rendszerekhez képest több elemében újdonság ez a platform. Bár már most is több létező szoftveregyüttes alkalmaz részlegesen modern megoldásokat, jelenleg nincs még olyan platform, amely az OKP-hoz hasonló módon natívan, azaz születése pillanatától és a rendszer minden eleme vonatkozásában átfogóan, következetesen valósítaná meg a következő, a korábbi Integrált Könyvtári Rendszerekhez képest korszakalkotó újításokat:

- **flexibilis metaadat-formátumok:** paraméterezés által tetszőleges adatformátum hozható létre. A megfelelő paraméterezés eredményeképpen az

OKP többféle adatformátumot képes egy időben kezelni: a Machine Readable Code (MARC) örökséget, a formálódóban levő BIBFRAME adatsere-formátumot, a valamelyest egyszerűbb Dublin Core struktúráját éppen úgy, mint bármilyen múzeumi vagy levéltári formátumot. A rendszer belső adatmodellje független a szakterületek specifikumaitól, tetszőlegesen bővíthető és módosítható. Ez a tetszőlegesen gazdag adathalmaz megfeleltethető a szakrendszerek speciális formátumainak, lehetővé téve a szabványos adatcserét. A tárolt adatok mérhetetlenül gazdagabbak lehetnek egy adott adatsere-formátumnál, ilyenkor a „többletinformáció” megjegyzés vagy kiegészítés formájában adható át a szűkebb lehetőségeket megvalósító OKP-n kívüli, kapcsolódó rendszernek;

- **entitás alapú adatmodell:** ahhoz, hogy az egyes adatelemek és azok kapcsolódásai pontosan azonosíthatók legyenek, és ezáltal összetett, értelemszerű, szemantikus keresések legyenek elvégezhetőek, szükség van úgynevezett névterek használatára. Az intézmények együttműködésében gondozott névterekben egyedi azonosítóval egyértelműen azonosított személyek (szerzők, közreműködők), földrajzi egységek, művek stb. formájában tartjuk nyilván az entitásokat;
- **az analóg és digitális tartalmak teljes integráltsága:** az OKP rendszere nem tesz különbséget aszerint, hogy egy adott egység milyen hordozón létezik, képes bármely típusú példányt egységesen kezelni;
- **szabadon definiálható munkafolyamatok:** a csatlakozó intézmények és partnerek a legváltozatosabb munkafolyamatokat képesek létrehozni flexibilisen a saját igényeiknek megfelelően, paraméterezés által. A rendszer elemei a lehető legapróbb funkcionális egységek, amelyek a folyamatok bármelyik pontjáról megszólíthatók, és helyzetfüggően ágaznak el. A lezajló folyamatok lehetnek feltételekhez kötöttek (annak függvényében, hogy egyes feltételek teljesülnek vagy nem, többféle ágazik el a munkafolyamat), eseményvezéreltek (valamilyen történés bekövetkezése váltja ki a következő eseményt) vagy/és jogosultságtól függők (a rendszerben résztvevők jogosultságaiknak megfelelően különféle műveleteket hajthatnak végre);
- **gép által támogatott feldolgozás:** bizonyos jól definiálható algoritmusok alapján a gépi feldol-

gozás képes hatékonyan támogatni a manuális munkafolyamatokat, akár automata felismerés (szövegbanyszat, képzazonosítás stb.), akár beágyazott részfeladatok automatizált elvégzése által. Az elért eredmények függvényében a felhasználó képes további pontosító információkat megadni a gépi algoritmus számára, ezáltal a gép folyamatosan tanítható;

- **szabadon kialakítható online szolgáltatási felületek:** a könyvtárak önállóan, paraméterezéssel alakíthatnak ki tetszőleges számú és típusú szolgáltatási felületet, amelyeken az adatok köre, azok megjelenítése és a design is szabadon meghatározható. Ezáltal lehetővé válik pl. részgyűjtemények honlapjainak létrehozása vagy egy adott könyvtár saját tájékoztató honlapjának teljesen egyedi módon való kialakítása, miközben technikailag a háttérben a nagy közös metaadat-tárolóból és objektumtárból képes a jogosultságának megfelelően szelektálni a szolgáltatott tartalmakat, dinamikus szelekcióval vagy statikus kiválasztással, vagy akár a két megközelítés kombinációjával;
- **változatok/minősítési szintek:** a rendszer megengedi ugyanazon adat több változatát is. Az adatot közlő forrás megjelölése alapján képes megkülönböztetni az adatokat a legkisebb adategységig menően – a felhasználó számára mindig világos, hogy milyen forrásból származó adattal van dolga. Az együttműködő platformban a résztvevők besorolása alapján a szaktudásnak és a megbízhatóságnak megfelelő szintű minősítést kapnak a létrehozott adatok. A felhasználó kiválaszthatja, hogy az adathalmazból melyik szint érdekli, tehát hogy mindent szeretne-e látni, vagy csak egy bizonyos forrásból származó vagy kizárólag egy adott minősítési szint fölött megbízhatónak ítélt adatokat;
- **csatlakozási szintek:** a rendszer lehetővé teszi, hogy egy könyvtár minden meglévő funkcióját teljes mértékben beköltöztesse, és ezzel kiváltsa a meglévő IKR-jét (Integrált Könyvtári Rendszerét). Lehetőség van arra is, hogy csak bizonyos kiválasztott funkciókat valósítson meg az OKP-ban, például a digitális gyűjteményének egy szeletét tartsa karban, illetve publikálja. Még ennél lazább csatlakozás is elképzelhető, amennyiben a csatlakozó könyvtár csak a metaadatait szinkronizálja az OKP-ba, és „kimutat” a gyűjteményre, amely

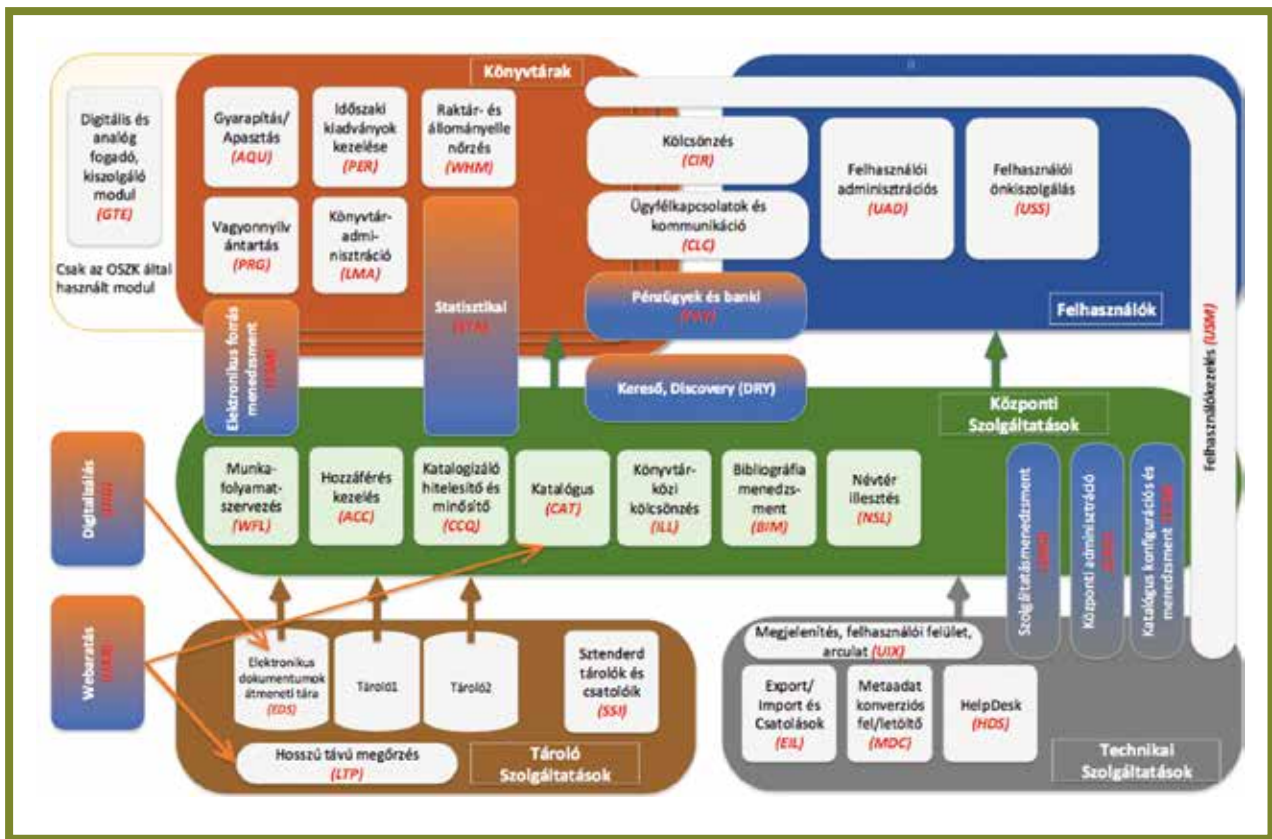
a saját lokális felhőjében érhető el. A csatlakozás mértéke szabadon skálázható;

- **modulok szabad választása:** az OKP átfogó módon valósítja meg bármilyen típusú könyvtár funkcióit, azaz rendelkezik minden típusú alapmodullal, amelyet a felmérés során sikerült azonosítani. Mivel moduláris felépítésű, lehetőség ad arra, hogy a rendszerbe mások által fejlesztett modulokat is integráljon, sőt, akár párhuzamosan is üzemeljen több ugyanolyan típusú modul (pl. több katalogizáló modul egyidejű működtetésére is van lehetőség);
- **skálázhatóság és terhelésmegosztás:** a szoftver robosztus, szinte teljes mértékben nyílt forráskódú komponensekből áll. Képes hibrid felhőn futni: a könyvtár saját felhője, a KIFÜ által üzemeltetett ágazati felhőszolgáltatás vagy professzionális szolgáltatók által nyújtott megoldások (pl. Amazon AWS, Microsoft Azure, Google One) egyaránt bekapcsolhatók a működésbe, akár egyidejűleg is. A terhelés növekedésével a rendszer automatikusan képes komponensek klónozására és elindítására, hogy a párhuzamos működés kielégítse a megnövekedett igényt. Az infrastruktúrát az OKP rendszer számára georedundánsan, azaz földrajzilag biztonságosan távoli helyeken elhelyezett rendszereken tükrözve a KIFÜ szolgáltatja.

A rendszer az informatika legmodernebb megoldásait alkalmazza, lehetővé téve a legindividuaisabb konfigurációkat is. Ezáltal olyan átfogó platform jön létre, amely tartalmazza a hagyományos könyvtári funkciókat, a felhasználók modern kiszolgálására fókuszál, szolgáltatásorientált, és integrálja a digitalizálási munkafolyamatok eredményeit, mindemellett a legfontosabb tartalmak hosszú távú megőrzéséről is gondoskodik.

A legnagyobb kihívás, amely az OKP 2020-ra tervezett bevezetése kapcsán felmerül: miképpen vagyunk képesek a meglévő adathalmazt (metaadatok és digitális objektumok) célszerűen és hatékonyan migrálni a rendszerbe, és miképpen lesznek a könyvtárak képesek belakni ezt az új platformot úgy, hogy megértsék az új adatmodellekből adódó lehetőségeket, kihasználják az új megközelítés adta előnyöket és ne ismételjék az esetlegesen meglévő rossz gyakorlatokat.

Az elmúlt évtizedekben a könyvtárakban létrejött adatok nagyon különböző minőségűek, akár a feldolgozottság fokát nézve, akár a pontosság tekintetében.

OKP-funkciók

Az adatok rendszerbe való migrációjának kapcsán alapvető fontosságú annak meghatározása, hogy mely adatokat fogadja be a rendszer, milyen adatjavításokat vagyunk képesek elvégezni a betöltés során, illetve az egyes adatokat milyen minőségi szintre soroljuk be. Az entitásalapú adatmodell kapcsán célszerű az egyes adatelemekből entitásokat képezni, és azokra egyértelmű azonosítót alkalmazni a kapcsolt adatokban. (Törekszünk az RDA – Resource Description and Access – katalógizálási szabvány alkalmazására, már a migrációnál is.)

Az új rendszer a munkamegosztás szempontjából forradalmasíthatja az intézményközi együttműködést. A Magyar Nemzeti Névtér (MNN) következetes építésével egy adott entitás létrehozására csak egyszer van szükség, ehhez minden feldolgozó képes kapcsolódni (ráadásul az egyértelmű kapcsolatokat is lehetővé teszi, duplumok nélkül). A művek leírásába már a kiadványok azonosítóit kiadó ISBN Iroda felületén bevonhatók a szerzők és kiadók, az általuk megadott adatok felhasználhatók a katalógusbejegyzés létrehozásánál. A katalógus tételeit is elég egyszer létrehozni, hiszen ez minden résztvevő számára állandóan elérhetővé és hivatkozhatóvá válik. A metaadatok és a digitális objek-

tumok egyaránt újrahasznosíthatók akár gyűjtemények, kiállítások kialakításában, akár tematikus honlapok készítésében.

Az elmúlt néhány évben, 2016-tól a fejlesztések közepontjában az OKP állt. Ahhoz, hogy ennek a lehetőségeit minél jobban kihasználhassa, az OSZK és a KIFÜ konzorciuma az Országos Könyvtári Rendszer projektben több más komponenst is létrehozott. Így újult meg a teljes hardverinfrastruktúra, az OSZK dolgozói és olvasói eszközparkja egyaránt, továbbá ennek köszönhetően jött létre három szerverpark és tárolóegység: az OSZK Budavári Palotában levő épületében, a KIFÜ budapesti és debreceni adatközpontjában. Ez a kiépítés magas rendelkezésre állást és georedundanciát biztosít az üzemelés során. Az analóg gyűjtemény digitálisan történő elérhetőségének biztosítására az OSZK kiépített egy digitalizáló központot Európa egyik legmodernebb eszközparkjával, valamint kifejlesztett egy Digitalizálást Támogató Keretrendszer (DTK) szoftvert, amely lehetővé teszi a digitalizálási folyamatok áramvonalasítását (a legkülönbözőbb forrásokból származó egységek digitalizálhatók a legváltozatosabb munkafolyamatok során, a legsokszínűbb együttműködési formában – a redundanciákat elkerülve, a munkamegosztást észszerű-

sítve). Az OKP-hez hasonlóan a DTK lehetővé teszi az intézmények közötti országos együttműködést, így alkalmas lehet pl. a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) résztvevőinek támogatására is. Jelentős fejlesztés volt a Magyar Nemzeti Névtér szoftverének kialakítása, amelynek adatait több intézmény konzorciumi formában fogja karbantartani.

A FOLIO-közösség fejlesztései számos országban zajlanak. A bevezetésben élen járnak a svéd, német és amerikai könyvtárak. A magyar fejlesztés funkcionalitását tekintve átfogóbb (pl. az ISBN Iroda integrálása, webarchiválás összekapcsolása) és technikailag robosztusabb, mint más országok implementációi. A magyar határidők azonban szűkebbek is, mint más országokban. Így természetes, hogy néhány modul fejlesztésénél a jövőben lehetőség nyílik majd a párhuzamosan fejlesztett megoldások szorosabb integrálására, amelyet most az időszűke nem tesz lehetővé.

Az OKP munkálataiban jelenleg párhuzamosan fut a szoftverfejlesztés, az adatmigráció, a kollégák betanítása, a tesztelés, az oktatóanyagok kialakítása. Mint említettük, 2020 végére rendelkezésre áll az OKP-szoftveregyüt-

tes, és az országos szolgáltatások adatainak migrálása befejeződik – többek között az országos közös katalógus (MOKKA) és a könyvtárközi kölcsönzés (ODR) példányadatai is –, frissen automatikusan begyűjtve (aratva), illetve fájlokban bekérve a partnerkönyvtárak adatbázisaiból. Teljes funkcionalitásával beköltözik a Könyvtártudományi Szakkönyvtár és az OSZK.

Hatalmas potenciált rejt magában ez a valóban új generációs, túlzás nélkül világelső rendszer. A siker záloga az új megoldásokra nyitott könyvtárosok aktivitása. Amennyiben képesek vagyunk megismerni a lehetőségeket, kialakítani és újragondolni a mindennapi folyamatainkat, akkor 2020 végére a könyvtárak egy igazán 21. századi szoftvert használhatnak hatékonyan, és az olvasók, kutatók előtt korábban nem látott lehetőségek nyílnak meg a magyar kultúrkinccs megismerésére, feldolgozására és továbbadására.

Online információk: <http://okp.oszk.hu>

Lendvay Miklós
lendvay.miklos.at.oszk.hu